

ТЕОРІЯ НАВЧАННЯ

Толмачова І.М.

*кандидат педагогічних наук, доцент,
професор кафедри;*

Довгоспина Т.О.

*студентка,
Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради*

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ВМІННЯ ПРАЦЮВАТИ З ПІДРУЧНИКОМ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ХОДІ САМОПІДГОТОВКИ В ГРУПІ ПРОДОВЖЕНОГО ДНЯ

Система української освіти зазнає кардинальних змін. В останні роки принципово змінено освітню парадигму. Механізмом її забезпечення у ході шкільного навчання стала реформа «Нова українська школа». Перед науковцями та вчителями постає завдання обґрунтування, розробки, впровадження та перевірки ефективності підходів до реалізації шкільної реформи, в тому числі у початкових класах.

Молодший шкільний вік є визначальним для цілеспрямованого розвитку особистості учня та формування в нього ключових компетентностей через організацію навчальної діяльності.

Згідно з «Державним стандартом початкової загальної освіти» школа першого ступеня покликана розвивати здібності учнів, створювати умови для самовираження в різних видах діяльності, повноцінного оволодіння всіма компонентами навчальної діяльності, зокрема, загальнонавчальними вміннями та навичками (вмінням учитися), одним із провідних серед яких визнано вміння працювати з підручником.

Мета роботи – теоретично обґрунтувати педагогічні умови формування вміння працювати з підручником у молодших школярів у ході самопідготовки в групі продовженого дня.

Стисло схарактеризуємо основні поняття дослідження та зв'язки між ними.

До основних джерел організації навчальної діяльності учнів у початковій школі відносять підручник. Він виступає носієм змісту предмету і одночасно засобом реалізації багатьох функцій навчання: інформаційної, розвивальної, виховної, мотиваційної, ілюстративної, технологічної тощо. У загальній дидактиці роботу з підручником віднесено до методів навчання. Працюючи з підручником, школярі засвоюють не лише знання, а й, що не менш важливо, відповідні способи діяльності, тобто вчаться застосовувати набуті знання на практиці, в тому числі в нестандартних умовах, що є обов'язковою характеристикою ключової компетентності.

Ефективність використання сучасного підручника в освітньому процесі зумовлена багатьма чинниками, зокрема рівнем сформованості в учнів початкової школи відповідного вміння.

Вміння працювати з підручником – складне, комплексне, міжпредметне інтелектуальне вміння, спрямоване на самоздобуття знань. На нашу думку, дане вміння необхідно цілеспрямовано формувати в молодших школярів на уроках та в ході інших форм навчання, до яких належить і самопідготовка в групі продовженого дня.

Поняття «самопідготовка» характеризують як самостійну навчальну роботу учнів із виконання навчального завдання під керівництвом педагога, диференційована за змістом та формами роботи [3].

В результаті аналізу наукової літератури виявлено, що дослідниками схарактеризовано самопідготовку як педагогічне поняття (суть, мету, структуру, функції тощо).

Констатуючи суттєвий внесок науковців у розробку аналізованої проблеми, слід зазначити, що їхній творчий доробок зорієнтований на окремі аспекти формування в молодших школярів уміння працювати з підручником у ході самопідготовки в групі продовженого дня. Важливість подальшої розробки даної проблеми зумовлює розгляд відповідних педагогічних умов.

Під педагогічними умовами В. Андреев, В. Ледньов та інші науковці розуміють сукупність об'єктивних можливостей, обставин і заходів, які супроводжують освітній процес, що певним чином структуровані й спрямовані на досягнення мети.

В своєму дослідженні ми виходимо з припущення про те, що оволодіння молодшими школярами умінням працювати з підручником у ході самопідготовки в групі продовженого дня відбуватиметься ефективніше, якщо у навчальному процесі реалізувати сукупність таких педагогічних умов: мотиваційне забезпечення процесу формування уміння працювати з навчальною книгою в процесі самопідготовки; комплексність і поетапність формування структурних компонентів уміння працювати з підручником в процесі самопідготовки.

Теоретично обґрунтуємо дані умови роботи.

Як зазначено в «Українському педагогічному словнику», мотивація – система мотивів, або стимулів, яка спонукає людину до конкретних форм діяльності або поведінки [2]. Найбільш цінною мотивацією молодшого школяра є пізнавальна. Вона зумовлена інтелектуальною ініціативою та навчальною самостійністю учнів. Учитель має так організувати навчальний процес, щоб зацікавити молодших школярів, викликати бажання вчитися. Навчальний матеріал повинен стимулювати мислення учнів, поставлене завдання – підштовхувати до пошуків шляхів його розв'язання.

Виділяють наступні умови формування в учнів повноцінної мотивації при роботі з підручником: використання на уроці особистісно орієнтованого цікавого матеріалу; підтримка прагнення до саморозвитку і самовдосконалення; формування допитливості та пізнавального інтересу; збагачення мислення інтелектуальними почуттями; стимулювання появи емоційного задоволення від процесу навчання; формування адекватної оцінки власних можливостей; використання різних способів педагогічної підтримки; виховання почуття обов'язку, відповідального ставлення до навчальної

роботи; установлення по-справжньому гуманних стосунків з учнями, повага до особистості дитини [1].

Забезпечення позитивної мотивації процесу формування в учнів уміння працювати з підручником передбачає вирішення вчителем таких завдань: зацікавити молодших школярів роботою з підручником, навчити орієнтуватися в його структурі, підтримувати інтерес до цього виду діяльності, залучати до створення та використання власних сторінок у навчальній книзі тощо.

Як зазначає О. Савченко, у початкових класах формування уміння працювати з підручником передбачає: обізнаність учнів із основними елементами побудови навчальної книги; орієнтацію в структурі змісту підручника; правильне користування умовними позначеннями; уміння працювати з різними видами текстів; засвоєння алгоритмів виконання основних навчальних дій, які стосуються опрацювання змісту підручника, відповідно специфіки навчального предмету; володіння прийомами опрацювання ілюстративної частини підручника [4]. Дослідники пропонують формувати у школярів узагальнений підхід роботи з підручником, а саме: усвідомити мету, зміст завдання (тобто подумати, що потрібно зробити, як це виконати, як оформити результат); у процесі виконання орієнтуватися на зразок або інструкцію; здійснювати поточний контроль; після завершення оцінити виконану роботу [5].

Виділення другої педагогічної умови зумовлене певними чинниками: по-перше, дане вміння містить декілька взаємопов'язаних компонентів, по-друге, ці компоненти різні за ступенем складності, а їх формування в молодших школярів вимагає кропіткої цілеспрямованої роботи дорослих протягом усіх років початкового навчання на міжпредметній основі.

Дана робота забезпечується, з одного боку, використанням системи міжпредметних завдань, складених із урахуванням мотиваційного, змістового, процесуального та контрольного-оцінного компонентів навчання, а з іншого, – одночасним формуванням інших загальнонавчальних умінь (аналізувати, порівнювати, узагальнювати, контролювати роботу тощо), які сприяють виробленню основного.

Важливо враховувати, що, на думку науковців, уміння працювати з підручником формується шляхом органічного поєднання прямого й опосередкованого способів впливу на дану якість. Прямий спосіб відображений в теорії поетапного формування розумових дій і включає чіткі вказівки, що і як учні повинні виконувати, тобто передбачає цілеспрямоване вироблення окремих структурних компонентів вказаного уміння. Опосередкований створює умови, які забезпечують оволодіння школярами необхідними вміннями, і здійснюється через підбір та організацію змісту і методів навчання.

Крім того, для забезпечення інтеріоризації даного вміння вчителям необхідно цілеспрямовано організовувати різні форми роботи в ході уроків.

Отже, перевірка ефективності запропонованих нами педагогічних умов формування уміння працювати з навчальною книгою у молодших школярів у процесі самопідготовки в групі продовженого дня зумовлює проведення педагогічного експерименту.

Список використаних джерел:

1. Бібік Н. М. Формування пізнавальних інтересів молодших школярів / Н. М. Бібік. – Київ: Віпол, 1998. – 200 с.
2. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – Київ: Либідь, 1997. – 376 с.
3. Кизим О. П. Організація роботи групи продовженого дня в 1-4 класах / О. П. Кизим. – Харків: Вид-во «Ранок», 2010. – 144 с.
4. Савченко О. Я. Формування у молодших школярів уміння працювати з підручником / О. Я. Савченко // Почат. шк. – 2014. – С. 179–195.
5. Янченко О. Я. Формування у молодших школярів уміння працювати з підручником: Методичні рекомендації / О. Я. Янченко. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2004. – 64 с.